

Bygningsfredning Hvad synes du?

Den fysiske kulturarv er en højt skattet del af befolkningens daglige oplevelse af landskaber og byrum. Med den gældende lovgivning er landets statsanerkendte museer da også forpligtet til at yde en indsats for håndteringen af den, idet museumsloven fra 2006 foreskriver, at museerne gennem ”samarbejde med plan- og fredningsmyndighederne skal virke for, at væsentlige bevaringsværdier sikres for eftertiden”. Ved Nordjyllands Historiske Museum har det derfor i en årrække været en central opgave at samarbejde med kommunerne om håndteringen af kulturarvsinteresser i forbindelse med den fysiske planlægning. Opgaven er blandt andet løst gennem bidrag til en række lokalplaner og – ikke mindst – en central rolle ved Aalborg og Mariagerfjord kommuners deltagelse i Kulturarvsstyrelsens og Realdanias projekt *Kulturarvskommuner* i henholdsvis 2006-07 og 2009-10.

Som det antydes i lovtæksten, er kommunerne imidlertid ikke den eneste myndighed, det er relevant at samarbejde med ved sikringen af bevaringsværdier. De bygninger, der er omfattet af fredning i henhold til bygningsfredningsloven, og som udgangspunkt må opfattes som perlen i den nationale bygningsarv, administreres nemlig af Kulturstyrelsen på vegne af kulturministeren og under rådgivning fra det såkaldte *Særlige Bygningssyn*. I de seneste år har Nordjyllands Historiske Museums bidrag til myndighedernes arbejde med den fysiske kulturarv derfor også været rettet mod den statslige administration af bygningsfredningerne, både på et lokalt og nationalt niveau i form af, at undertegnede siden 2012 har deltaget i arbejdet i kulturministerens *Særlige Bygningsyn*.

Det er sket, fordi det blev gjort særligt relevant, da Kulturstyrelsens landsdækkende såkaldte *fredningsgennemgang* i årene

2011-2015 nåede frem til de fredede bygninger i museets ansvarsområde i 2011, men også fordi museet generelt finder, at et kulturhistorisk bidrag til det landsdækkende arbejde med bygningsfredninger bør betragtes som en oplagt del af den opgave, der beskrives af museumsloven. Loven foreskriver det, og det er mere end relevant at bringe museernes ressourcer og kompetencer i spil i forbindelse med arbejdet med den fredede bygningsmasse, både i museernes lokale kontekst og på et nationalt niveau.

Bidrag til Kulturstyrelsens fredningsgennemgang

I 2011 besøgte Kulturarvsstyrelsen de fredede bygninger i museets ansvarsområde som en del af den landsdækkende fredningsgennemgang, der gennem en vurdering og beskrivelse af fredningsværdierne både skal skabe et bedre fagligt overblik og muliggøre en mere effektiv og dynamisk forvaltning af bygningsfredningsloven i årene fremover. En af grundtankerne er således, at de fysiske træk ved en bygning, f.eks. et interiør eller særlige arkitektoniske træk i det ydre, der udgør bygningens *bærende fredningsværdier*, også er de elementer, administrationen af bygningsfredningen bør være fokuseret på at fastholde og forvalte. Andre elementer kan måske være af mindre (eller slet ingen) betydning for bygningens fredningsværdier og kan derfor lægge mindre beslag på de ressourcer, Kulturstyrelsens sagsbehandlere årligt bruger på de tusinder af ansøgninger om vedligehold og ændringer mm. fra ejerne af landets fredede bygningsmasse. I enkelte tilfælde har konklusionen på fredningsgennemgangen imidlertid været, at de bærende fredningsværdier ikke længere i tilstrækkeligt omfang er til stede. Er det tilfældet, kan man jo sige, at der ikke er noget at administrere, og Kulturstyrelsen har derfor forelagt en række forslag om affredning af bygninger for *Det Serlige Bygningsyn* med henblik på en faglig bedømmelse. Konsekvensen har været flere affredninger – både i Nordjylland og andre steder.

Det arbejde, der foretages i forbindelse med fredningsgennemgangen, er således ganske væsentligt for vores fælles bygningsarvs fremtid. Da fredningskaravanen i 2011 nåede Nordjylland, valgte Nordjyllands Historiske Museum derfor at bruge tid på at understøtte arbejdet. Vurderingen af fredningsværdierne blev naturligvis foretaget af Kulturstyrelsen, men museet tilvejebragte et fyldigt kulturhistorisk baggrundsmateriale – i form af beskrivelser og fotos mv. – for hver af de fredede bygninger i Aalborg og

Mariagerfjord kommuner. Kulturstyrelsen trak flittigt på museets arbejde, og museet opnåede samtidigt et overblik over anvendelsen af fredningsinstrumentet i museets arbejdsområde, der i 2012 blev præsenteret i *Årbog 2011* og i en lille udstilling i museumsbygningen i Algade. Fra oktober 2012 fortsatte udstillingen til Aalborg Kommunes Teknik- og Miljøforvaltning i Nørresundby, hvor den fortsat kan ses i de første måneder af 2013.

Forsøg med brugerundersøgelse

På myndigheds side udfordres man dagligt af henvendelser fra developere, der ønsker at bygge nyt og ændre vores byers- og landskabers udseende. Det er derfor en daglig opgave at finde en balance, der imødekommer befolkningens ønsker om plads til liv og forandring og om bæredygtige løsninger, der ikke forringer vores efterkommeres muligheder for at få glæde og nytte af værdierne i de historiske miljøer.

Den fredede bygningsmasse står i sagens natur ikke til forhandling, men det er jo ikke ensbetydende med, at den er en uforanderlig størrelse, eller at et kendskab til befolkningens holdning til den er uden interesse. Er der for eksempel udbredte ønsker om flere fredninger – eller om det modsatte! – er det relevant viden for de myndigheder, der arbejder på vegne af vores folkevalgte og som gerne skulle være skarpe på, hvilke værdier vi skal give videre til kommende generationer.

I forbindelse med udstillingen i 2012 benyttede museet derfor lejligheden til at afprøve muligheden for at spørge publikum om holdninger til brugen af fredningsinstrumentet i Aalborg Kommune, hvor udstillingen befandt sig. Der var lejlighed til at nedskrive sine tanker på en opslagstavle i udstillingen, men der var også links til museets hjemmeside, hvor der var mulighed for anonymt at svare ja eller nej til fem spørgsmål om bygningsfredningerne i Aalborg Kommune og for at svare på spørgsmålet om, hvad der er kommunens vigtigste kulturarv. Den mulighed benyttede i alt 48 personer sig af. Endeligt blev facebook benyttet til at gøre opmærksom på udstillingen og web-undersøgelsen og til i øvrigt at efterspørge reaktioner fra publikum.

Som man spørger, får man svar – og selvom det er et bredt udsnit af befolkningen, der besøger landets museer, så er der også nogle, som aldrig sætter deres ben på et museum. Det har selvfølgelig betydning for, hvordan man kan bedømme de reaktioner, der kom ud af museets lille undersøgelse, ligesom man vel godt kunne have ønsket sig, at der var kommet flere

svar. Det materiale, der kom ud af museets undersøgelse kom, med andre ord, fra den del af befolkningen, der bruger museet og herunder fra den del, der havde lyst til at bruge tid på at give sin mening til kende. Hovedparten af reaktionerne kommer derfor nok fra personer, der i forvejen har en (positiv) interesse for emnet. Så meget desto mere interessant er det, at reaktionerne ikke alene bestod i rygklappersvar.

Har de fredede bygninger betydning for byens identitet, turisterhverv og erhvervslivet i øvrigt?

Blandt de personer, der svarede på de fem ja-nej spørgsmål, gav 98 % udtryk for, at de fredede bygninger er væsentlige for den lokale identitet. Der var altså meget bred – men ikke total – enighed om, at den kulturarv, der er skabt med brugen af fredningsinstrumentet siden vedtagelsen af bygningsfredningsloven i 1918, er vigtig for den aalborgensiske identitet. Sådan skulle det også gerne være, kan man vel sige! Hvorfor skulle samfundsfællesskabet næsten ellers foretage et så drastisk indgreb i den private ejendomsret, som en fredning er? Om den centrale betydning for identiteten så også tilskrives alle de fredede bygninger, eller blot nogle enkelte af dem, kan man ikke udlæse af tallene, ligesom de kan dække over forskellige oplevelser af, hvad begrebet identitet indebærer. Men man kan altså konkludere, at fredningsinstrumentet – uden hvilket flere, eller måske mange, af bygningerne uden tvivl havde været forsvundet i dag – har spillet en stor rolle

Spritfabrikken, Aalborg.

for opfattelsen af, hvad det i dag vil sige at være aalborgenser, i hvert fald, hvis man spørger blandt museumsbrugerne.

I det lys er det næppe overraskende, at der ligeledes var stor enighed om, at de fredede bygninger er væsentlige for byens turisterhverv. 98 % af svarene tilkendegav således, at det er tilfældet. Det kan vel tolkes derhen, at museumsbrugerne opfatter de fredede bygninger som en central del af det, der lokker turister til byen.

På spørgsmålet om, hvorvidt de fredede bygninger er væsentlige for byens erhvervsliv generelt, var svaret derimod ikke entydigt. Det var nemlig kun 54 %, der svarede ja til det spørgsmål, mens 46 % – altså ikke langt fra halvdelen – følgelig ikke mente, at det er tilfældet. Det resultat er særligt bemærkelsesværdigt, både i lyset af at turismen er en central del af erhvervslivet og ikke mindst, hvis man sammenholder det med erhvervslivets egen oplevelse af kulturarvens betydning, i hvert fald sådan som den kom til udtryk på landsplan i forbindelse med Kulturarvsstyrelsen og Realdanias undersøgelse *Kulturarven – en værdifuld ressource* fra 2005.

Svarene fra de 350 virksomheder, der deltog i undersøgelsen i 2005, peger nemlig entydigt i retning af, at kulturarven må tilskrives ganske stor betydning for erhvervslivet og dets udvikling. Blandt andet svarede 41 % af virksomhederne, at kulturarven var med til at gøre et område attraktivt for dem, mens 28 % tilkendegav, at kulturarven havde haft direkte betydning for placeringen af deres virksomhed. Dertil kan nævnes, at 35 % af virksomhederne vurderede, at kulturarven er med til at tiltrække og fastholde arbejdspladser, ikke mindst fordi arbejdsstyrken efterspørger autentiske oplevelser og omgivelser.

Spørgsmålet er så, hvad der får resultaterne af de to undersøgelser – museets i 2012 og Kulturarvsstyrelsens i 2005 – til at pege i så forskellige retninger. Er forskellen et udtryk for, at oplevelsen af kulturarvens betydning for erhvervslivet har ændret sig siden 2005, måske under indtryk af, at den økonomiske krise? Man kan for eksempel forestille sig, at virksomhederne ikke længere i samme grad har mulighed for at skele til mere bløde værdier som kulturarv i deres valg af geografisk placering. Men man kan også forestille sig, at det snarere er udtryk for, at svarene på de to undersøgelser kommer fra to meget forskellige grupper – henholdsvis museumsbrugere og virksomheder – der ikke tænker ens om sammenhængen mellem kulturarv og erhvervsliv. I så fald er det bemærkelsesværdigt, at de kulturarvs-positive konklusioner fra Kulturarvsstyrelsens 2005-undersøgelse enten ikke købes af museumsbrugerne i 2012, eller at de er ukendte for dem.

Netop blandt museumsbrugere kunne man måske nok forvente, at tiltroen til kulturarvens lyksaligheder var størst, og man kan derfor få en mistanke om, at det er et manglende kendskab til synspunkter, som de der i 2005 fremgik af *Kulturarven – en værdifuld ressource* – der kommer til udtryk i svarene fra museets gæster i 2012. Nu kan det samlede resultat selvfølgelig godt være resultatet af en kombination af flere årsager, men i lyset af svarene fra museumsbrugerne er der umiddelbart god grund til at overveje, om det ikke ville gavne arbejdet med landets fredede bygninger – og generelt glæden blandt befolkningen ved at have dem – hvis arbejdet med at udbrede kendskabet til det potentiale, der er forbundet med dem, blev styrket.

Er det, det vigtigste, der er fredet? Skal der fredes mere?

Den sidste del af museets lille undersøgelse blandt museums-gæsterne flyttede opmærksomheden fra, hvilken betydning fredningsinstrumentet tilskrives til den brug, der har været af det i Aalborg Kommune gennem de snart 100 år, bygningsfredningsloven har eksisteret.

Svarene fra museumsbrugerne skal her nok ses i lyset af, at den udstilling, undersøgelsen lå i forlængelse af, på en måske lidt polemisk måde fortalte historien om, at en forsvindende lille del (2 %) af landets fredede bygningsmasse befinder sig i de fire kommuner i museets ansvarsområde, selvom vi her finder den by, Aalborg, der i århundreder var landets næststørste, og selvom de turisme- og seværdighedserhverv, der blandt andre har kunnet trække på bevaringen af bygningsarven, langt fra er noget nyt i Nordjylland. Udstillingen fortalte også, at hovedvægten i de forløbne 100 år har hvilet på fredninger af herregårde og ældre tiders byhuse, mens modernismen og især industrien – der jo begge har spillet en så stor rolle for især Aalborgs bybillede – er underrepræsenterede elementer blandt fredningerne.

På trods af, at der i udstillingen blev argumenteret for, at der med det hidtidige sparsomme fokus på modernismens og industriens kulturarv er centrale – og i dag meget synlige – aspekter af Aalborgs nyere udvikling, der ikke er taget hånd om med de eksisterende fredninger, så mente 60 % af museumsbrugerne, at de faktisk har sikret Aalborg Kommunes vigtigste kulturarv. Samtidigt fandt ikke mindre end 92 % imidlertid, at der er fredet for få bygninger i Aalborg Kommune.

Det kan jo forekomme paradoksalt, at en del af besvarelsene både angiver, at der allerede er taget hånd om det vigtigste, og at der er behov for at tage hånd om mere. Men det er måske udtryk for, at de herregårde og ældre byhuse, som fredningsinstitutionen hidtil har fokuseret på i Aalborg Kommune, opfattes som vigtigere end levnene efter de seneste 100 års udvikling – selvom sidstnævnte faktisk spiller en større rolle som et aktivt element i museumsbrugernes bevidsthed. Umiddelbart kan man fristes til at tro, at der er tale om et udtryk for en tendens til, at fredninger ikke bare værner om bygningsarvens værdier, men også har en aktiv kanoniserende effekt. Eller med andre ord, at de eksisterende fredninger lidt automatisk opfattes som det vigtigste, fordi de er fredede – og har været det i mange år – selvom opmærksomheden måske i højere grad er rettet andetsteds.

At det er tilfældet synes også at fremgå af undersøgelsens sidste del, hvor der var mulighed for at anføre, hvad man synes er Aalborg Kommunes vigtigste kulturarv. Det var ca. halvdelen af de deltagende, der gjorde det, og selvom spørgsmålet var stillet meget åbent, faldt svarene faktisk i to hovedgrupper. For mens der var syv af svarene, der pegede på de traditionelle fredningselementer, såsom Aalborg Slot, Rådhuset, Jens Bangs Stenhus og Helligåndsklostret, så blev der i 12 af svarene peget på huse og bymiljøer, der ikke er omfattet af de eksisterende fredninger. Og selvom Hjelmstald blev nævnt flere gange, så var interessen i så godt som alle svarene i denne gruppe rettet mod modernismen (Vesterbro) og især industriens bygningslevn. Der blev udtrykt generel bekyrning for, at *”byens industribygninger forsvinder, så vi måske mister erindringen om Aalborg som industri- og arbejderby”*, og der blev peget på en række konkrete bygningslevn, især Spritfabrikken, cementfabrikkerne og industrihavneområderne på både Aalborg- og Nørresundbysiden af Limfjorden.

Nu har både Godthåb Hammerværk og C.A.C. Motorrenovering på Riihimäkivej været genstand for bygningsfredninger i løbet af det seneste årti, men i lyset af museets lille brugerundersøgelse ser der ud til at være et ønske om, at industriens bygningsarv glider ind i den fredede bygningsmasse, der er med til at forme oplevelsen af at være aalborgenser.

Referencer

Museumsloven og bygningsfredningsloven (LBK nr. 1505 af 14/12/2006 og LBK nr. 1088 af 29/08/2007) kan findes via www.retsinformation.dk

Kulturstyrelsens *fredningsgennemgang* er en del af en samlet satsning på bygningskulturen under overskriften *Bygningskultur 2015*. For mere information se: <http://www.bygningskultur2015.dk/>

Kulturarven – en værdifuld ressource: http://www.kulturstyrelsen.dk/publikationer/arkiv-kulturarvs-styrelsen/singlevisning/artikel/kulturarv_en_vaerdifuld_ressource/